

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

Ἡ ἐν Βερολίῳ ἀρχαιολογικὴ ἐταιρεία μάλιστα περὶ τῶν
Μυκηναίων ἀρχαιοτήτων.

(συνέχεια καὶ τέλος).

Τροποποιήσας ὁ ἀγορεύων ἔνθεν μὲν διὰ τὴν φειδῶ τοῦ χώρου, ἔνθεν δὲ καὶ δι' ὀχυρωτικούς λόγους τὴν ἐξ ἀνάγκης ὑπαρξίν κατωτέρω τειχίσματος τῆς πόλεως, ὃ ἐν τούτοις περιέχει μέρος αὐτῆς, ἐξήρην, ὅτι τὸ τεῖχος τῆς πόλεως καθόλου ἐπιβεβαιῶται ἐκεῖ. ὅπου ἐζήτει αὐτὸ ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ στρατιώτου. Εὐρέθησαν λοιπὸν μετ' ἀναφορᾶς πρὸς τὸ ἀναπαρασταθὲν τεῖχος τῆς πόλεως δύο θολωτοὶ τάφοι ἐνδοθεν καὶ ἐξωθεν αὐτοῦ, ἀναλογία, ἥτις διὰ τὴν εἰδήσιν τοῦ Πausanίου περὶ τῆς θέσεως τῶν τάφων τῶν Ἀτρειδῶν ἐπὶ τοσοῦτον ἔχει σημασίαν, ὅσον ἐν τούτῳ ἐκείνος πολὺ καλῶς δύναται νὰ ἐννοῇ τὸ τεῖχος τῆς πόλεως, πάντως δὲ οὐδεμία χρεῖα νὰ ἐννοῇ ἀποκλειστικῶς τὸ τεῖχος τῆς ἀκροπόλεως.

Ὁ ῥήτωρ λοιπὸν ἐμνημόνευσεν ὅλην σειρὰν κατὰ μείζον μέρος τῶς ἀγνώστων ἀποκεχωρισμένων τειχισμάτων, ὡς τὸ πλεῖστον πύργων, οἵτινες ἦσαν ὠκοδομημένοι ἐπὶ πολυγώνων τετραγώνων. Οἱ αὐτοὶ ἐν συναφείᾳ πρὸς τὰς Μυκήνας ἐξεταζόμενοι παρέχουσι τὴν ἐντύπωσιν μεγαλοπρεποῦς συστήματος ὀχυρώσεως, ὅπερ δίκην τόξου περιέβαλλε τὸ ὅλον περὶ τὰ 2 μίλια μυκηνόμενον μέτωπον. Κατὰ γὰρ τὸν ἀγορεύοντα κριτὴν δὲν πρόκειται ἐνταῦθα μόνον περὶ τῶν τειχῶν τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀτρειδῶν, ἢ τούτου, ἢ ἐκείνου τοῦ ὀχυρώματος τῆς διόδου, ἀλλὰ περὶ τούτου ὅτι ἕκαστη τῶν οἰκοδομῶν αὐτῶν ἐνέκλειε χάσμα ἐν τῷ παμμεγέθει ὀχυρώματι, ὃ ἔδωκεν ἐνταῦθα ἡ φύσις εἰς τὰς ἀνάντεις κατωφερείας τῶν βράχων. Ἡ ἀσυμμετρία ἡ ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου εὐρεθεῖσα μεταξὺ τῆς μικρᾶς τοπικῆς ἐκτάσεως τῆς τῶν Ἀτρειδῶν ἀκροπόλεως καὶ τῆς παγκοσμοῦστορικῆς αὐτῆς σημασίας αἰρεται, ἐάν τις τὰς Μυκήνας ἐν τῇ συναφείᾳ ταύτῃ θεωρήσῃ ὡς μῦρον τοῦ ὅλου.

Πρὸς τεκμηρίωσιν τοῦ ὁμοειδοῦς τῶν περιτειχισμάτων τῆς Τίρυνθος καὶ Μυκηνῶν ἐξήρην ὁ ῥήτωρ ἐν πρώτοις, ὅτι καὶ τὸ μυκηναῖον τεῖχος ὠκοδομήθη κατὰ τὸ ἴδιον μέτρον εἰς ἐρυθρὸν κυκλώπειον ῥυθμὸν τῆς πρώτης ἐποχῆς, ἥγουν ὡς τὰ τεῖχη τῆς Τίρυνθος ἐξ ἀξέστων ὀγκολίθων. Καὶ ὅπου ἐν Μυκῆναις δεῖκνυνται ἐξεσμένοι ὀγκολίθοι δὲν περιλαμβάνουσι πῶς τὸ τεῖχος καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸ πάχος, ἀλλὰ πρόκειται ἐνθάδε μόνον περὶ

ἐξωτερικοῦ ἐπικαλύμματος. Τὸ ἐπικάλυμμα αὐτό, ὃ προῆλθε τόσον ἐκ στρατιωτικῆς ἀνάγκης πρὸς μείζονα ἀσφάλειν τοῦ τεύχους ἐναντίον ἀναρριχέσεων εἰς διαφερόντως ἐπίκαιρα χωρία (οἷον πύλας καὶ πύργους), ὅσον ἐκ τῆς σπουδῆς πρὸς μνημειακὴν ἐκτύλιξιν μεγαλοπρεπείας, εἶναι οὐτιωδῶς ἔλασσον, ἢ ὅσον τῶς ὑπέλαβον διότι ἐν συνόλῳ οὐδὲ τὸ τριτημόριον τοῦ ὅλου μήκους τοῦ τεύχους περιβάλλεται ξεστοῖς ὀγκολίθοις. Ἡ δὲ περίστασις, καθ' ἣν τὸ τυρὶνθιον τεῖχος οὐδὲν ἔχνος περιέχει τοῦ μᾶλλον ἀνεπτυγμένου αὐτοῦ ῥυθμοῦ τῆς οἰκοδομίας, καταδεικνύει αὐτὸν οὕτω ἰδιάζοντα τῇ πρώτῃ ἐκείνῃ οἰκοδομικῇ περιόδῳ. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀποκεχωρισμένα κτίσματα τῶν ὀχυρωμάτων ὠκοδομήθησαν μικροῦ δεῖν ἅπαντα κατὰ τὸν ῥυθμὸν τῆς β'. ἐποχῆς, δυνάμεθα ἐντεῦθεν νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι πρῶτον διὰ τῶν Πελοπιδῶν ἐδόθη ταῖς τειχοδομίαις τῶν Μυκηναίων ἡ ἐπιθετικὴ ἐκείνη τάσις ἐπὶ τὴν πεδιάδα τοῦ Ἰνάχου. Καὶ κατὰ τὰς οἰκοδομὰς τῶν στοῶν ὑπάρχει παντελὴς ταυτότης ἐν τοῖς περιβάλοις τῆς Τίρυνθος καὶ Μυκηνῶν. Κατεδείχθη δὲ καὶ ὅτι καὶ τὸ Μυκηναῖον τεῖχος ἔχει κατὰ τὰ διαφερόντως ἐξέχοντα χωρία διπλοῦν τεῖχος, καθάπερ ἡ Τίρυνς καὶ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ὑψηλοτέρῳ τείχει στοᾶς κατὰ μήκος, ἐξ ὧν ἡ φρουρὰ ἠδύνατο πρὸς εὐχερῆ χειρισμὸν τῶν τηλεμάχων ὅπλων νὰ προβαίνει εἰς τὸ ἐξω χαμηλότερον τεῖχος.

Αἱ δὲ ἀμφοτέροις τοῖς περιβάλοις τοξοειδεῖς ὀρσοθύραι αἱ ἐγκαρσίως διὰ τοῦ κυρίου προχώματος ἐρμηνεύονται πύλαι ἐπεκδρομῆς, δι' ἃς εἰκοτολογικῶς (ὡς δὴ τοῖς τῷ σωζόμενον ἡμικυκλοειδῆς ἀμυντικὸν πρόχωμα ἐπὶ τοῖς πρόποσι τοῦ τυρυνθίου τεύχους) παρομοία βεβαίως ὑπῆρχεν ἐν τῇ ἀρχαιότητι. Αἱ δὲ θύραι αὗται ἐπεκδρομῆς ἦσαν ἀπαραίτητοι ἕνεκα τῶν εὐαρίθμων πυλῶν δι' ἐποχὴν, ἥτις καὶ τοι οὐδεμίαν ἐτι ὀχυρωτικὴν τάφρον ἐγίνωσκεν, οὐδὲν ἥττον, ὡς ἀποδεικνύουσιν αἱ περὶ τὴν Τροίαν μάχαι, τὴν ἀμυννὰ τῶν τειχισμάτων ἐπετέλει κατ' ἐξοχὴν ἐν ἐπιθετικῇ ἐννοίᾳ. Τελευτῶν ὁ ἀγορεύων διεφώτισε τὴν ἀμοιβαίαν σχέσιν τοῦ μεγάλου πρὸς ὑποστήριξιν τεύχους ἐπ' ἀνατολὰς τῆς πύλης τῶν λεόντων, τοῦ ἐκ πλακῶν περιβάλου καὶ τοῦ ἐπὶ δυσμὰς τοῦ αὐτοῦ κειμένου συγκεντρωτικοῦ τόξου τοῦ περιτειχίσματος ἐπὶ τῇ προθέσει ὅπως ἐντεῦθεν πορίσῃται συμπέρασμα περὶ τῆς ἡλικίας τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Σχλειμάννου ἀναχωσθέντων τάφων. Καὶ διὰ μὲν τὸ ὑποσηρίζον τεῖχος ἀπεδέξατο ὁ ῥήτωρ, ὅτι κατὰ τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τῆς ἀκροπόλεως τοιοῦτος ἐγένετο ὁ σκοπός, τουτέστι τεύχος πρὸς ὑποστήριξιν, τὰ φρέατα ἄρα κατεσκευάσθησαν ἐξ ἀρχῆς ἐν τοῖς βράχοις τοῖς ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως. Τῷ δ' ἐκ πλακῶν περιβάλῳ δὲν δύναται κατὰ τὸν ἀγορεύοντα νὰ προσνεμηθῇ ἀμυντικὸς χαρακτήρ. Ἐντεῦθεν οὐδεμία ἄλλη ἐρμηνεία λείπεται, ἢ ἡ τεμένους, διότι ἐν χώρῳ, ὅστις (ὡς δὴ λὸν γίνεται ἐκ τῶν πολλῶν κρηπιδωμάτων τῶν τειχῶν) περιεῖχε πολυαριθμούς κατοικίας, ὁ τόπος

1) Ὁ φιλόσοφος οὗτος συγγραφεὺς τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐν προοιμίῳ (κερ. 10) ἀποφαίνεται, ὅτι ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ δεόν νὰ μὴ κρίνῃ τις τὸ μέγεθος καὶ τὴν δυνάμιν τῶν πόλεων, διότι οὕτως ἤθελεν ἀπιστῆ καὶ ὡς παράδειγμα μνημονεύει τὰς Μυκήνας καὶ τὴν πόλιν τῶν Λακεδαιμονίων.

ταφῆς ὁ ἐκ τῆς παραδόσεως καθιερωμένος ἐδεῖτο ἀποχωρισμοῦ ἀπὸ τοῦ μὴ καθηγιασμένου κύκλου. Τούτου ἕνεκα ὁ περίβολος αὐτὸς ἔχει τὴν εἴσοδον ἐκ τοῦ μέρους τῆς πύλης τῶν λεόντων. Κατὰ τὸν ῥήτορα ἡ κατασκευὴ τοῦ ἐκ πλακῶν τούτου περιβόλου (ὅστις χωρίζει τὰς γωνίας τῶν φρεάτων καὶ κατ' ἀκολουθίαν δέον νὰ ᾖ νεώτερος αὐτῶν) ἐγένετο ἐν δευτέρᾳ ἐποχῇ μετὰ τὴν ἀκρόπολιν, καὶ ἕνεκα τούτου τὸ περιτείχισμα ἐπὶ τῇ δυτικῇ πλευρᾷ τοῦ ἐκ πλακῶν περιβόλου προεξετείνετο ὀλίγον τι πρὸς δυσμὰς ὅπως κατορθῶται ἡ κατασκευὴ δρόμου περιπολίας ἐν μέσῳ τοῦ περιτείχισματος καὶ τοῦ ὑποστηρίζοντος τειχεύματος τοῦ ἐκ πλακῶν περιβόλου. Καὶ ἡ περίστασις περὶ τοῦ ὅτι τὸ περιτείχισμα ἐπὶ τῷ χωρίῳ τούτῳ περιεβάλλετο πρὸς τὰ ἔξω διὰ πολυγώνων ὀγκολίθων ὑποδεικνύει ὡσαύτως τὴν β' ἐποχὴν. Διὰ δὲ τὴν **ἡλικίαν τῶν τείφων** συνάγεται ἐκ τῆς τοιαύτης συναφείας, ὅτι οὗτοι εἶναι μὲν νεώτεροι τῆς ἀρχικῆς οἰκοδομίας τῆς τῶν Περσείδων ἀκροπόλεως, ἀρχαιότεροι ὅμως, ἢ ὁ ἐκ πλακῶν περίβολος καὶ τὸ ἀπ' αὐτοῦ ἀχώριστον συγκεντρωτικὸν τόξον τοῦ περιτείχισματος, ἄρα μετὰ μείζονος τῆς πιθανότητος θετέοις εἰς τὴν τῶν Περσείδων, ἢ εἰς τὴν τῶν Πελοπιδῶν περίοδον. Ἐν ἀντιθέσει δὲ πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ κ. Σηλεϊμάννου ἐκδηλωθεῖσαν εἰκασίαν, ὅτι τὰ πρὸς νότον τοῦ ἐκ πλακῶν περιβόλου εὑρισκόμενα ἔχνη τειχῶν ἐχρησίμευσάν ποτε ὡς κρηπιδώματα εἰς τὰνάκτορα τῶν Ἀτρείδων ἐτεκμείρατο ὁ ἀγορεύων μετ' ὀρθοτονήσεως, ὅτι τὰ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως καταδεικνύμενα μεγαλοπρεπῆ θεμέλια τειχῶν καὶ τὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέρη εἰκοτολογοῦσιν αὐτόθι τὴν τοποθεσίαν τῶν ἀνακτόρων.

Ἐξ ἐπιμέτρου ὁ κ. Κούρτιος ὠμίλησέ τινα περὶ τῶν **ἐκτύπων τῶν δύο συστημάτων τῶν ἀετωμάτων τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ ναοῦ τοῦ Διός.** Ἐπ' οὐδεμιᾶς σφαίρας τῆς μνημειογνωσίας κατὰ τὸν ἀγορεύοντα ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Βιγκελμάννου εἰργάσαντο οἱ ἐπαῖοντες καὶ τηλικαῦτα ἀπηνέγκαντο ἀποτελέσματα, ὡς ἐπὶ τῶν τῆς ναοδομίας παρ' Ἑλλήσι καὶ τῆς πλαστικῆς τῶν ἱερῶν. Ἐνθάδε τοῦ λόγου ἐμνημόνευσεν ὁ ῥήτωρ, ὅτι ὁ Βιγκελμάννος αὐτὸς οὐδεμίαν ἰδέαν ἔσχε περὶ ἀετώματος ἑλληνικοῦ ἱεροῦ διότι πρῶτον μετὰ τὰς ἀποκαλύψεις τοῦ 1811 κατωρθώθη τέλεον ἡ ἀποκατάστασις ὅλου συστήματος αὐτοῦ, καθάπερ τὸ αἰγινιτικὸν δυτικὸν ἀετωμα ἐφιλοτεχνήθη ἐκ τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ Θωρβάλδενς. Ὅθεν νέαν ἐποχὴν ἐπὶ τῆς σφαίρας αὐτῆς μνηνύει ἡ ἀποκάλυψις τῆς Ὀλυμπίας, ἡ παραδοῦσα οὐκ ἐλάσσονα τῶν τριῶν ἐν ὅλῳ ἐντελῶν συστημάτων τῶν ἀετωμάτων, τούτεστι τὰ τῶν Μεγαρέων θησαυροῦ καὶ ἀμφοτέρας τὰς συνθέσεις τῶν ἀετωμάτων τοῦ ναοῦ τοῦ Διός. Ἡ σπουδαιότης δὲ τῶν δύο τελευταίων συνίσταται ἐν τούτῳ α) ὅτι αὐτὰ ταῦτα ἤδη ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἦσαν ἀκριβῶς περιγεγραμμένα ἔργα περικλεῶν ἀριστοτεχνῶν β) ὅτι ἀνήκουσιν εἰς ἀκριβῶς καθωρι-

σμένον χρόνον καὶ μάλιστα εἰς τὴν πασῶν σπουδαιοτάτην περίοδον ἀναπτύξεως τῆς ἑλληνικῆς πλαστικῆς, ἥτοι εἰς τὴν πρώτην πεντηκονταετηρίδα τοῦ ἐ. π. X. αἰῶνος γ) ὅτι μὴ σκοπούμενης ὅλης τῆς συγγένειας τοῦ ῥυθμοῦ οὐδὲν ἦττον δεικνύουσι τὴν μεγίστην διαφορότητα πρὸς ἄλληλα καὶ δ') ὅτι κατέστησαν θέμα δημοσίου διαγωνισμοῦ. Ἡ δὲ λέξις ἀκρωτήρια (περὶ ἧς διελάβομεν ἐν τῇ διατριβῇ ἡμῶν ἐν ἀριθ. 4,006 τοῦ «Αἰῶνος») ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δέον νὰ περιορισθῇ κατὰ τὸν Κούρτιον ἐπὶ τῆς διακοσμήσεως τῶν ἄκρων τῶν ἀετωμάτων καὶ ἐπὶ τῶν γωνιῶν αὐτῶν τούτων, ἀλλὰ τουναντίον σημαίνει τὰς πλαστικὰς ἐργασίας ἐν τῷ τυμπάνῳ καὶ ἐπὶ τοῦ τυμπάνου. Καὶ παρὰ Πausanias ὑπάρχει ἔτι παράδοσις, καθ' ἣν ὁ δημιουργὸς τοῦ δυτικοῦ ἀετώματος ἠξιώθη τοῦ δευτέρου ἐπάθλου (τὰ μὲν δὴ ἔμπροσθεν (ἐν τοῖς ἀετοῖς ἐστὶ Παιωνίου, γένος ἐκ Μένδης τῆς Θρακίας, τὰ δὲ ὀπισθεν αὐτῶν Ἀλκαμένους ἀνδρὸς ἡλικίαν τε κατὰ Φειδίαν καὶ δευτερεῖα ἐνεγκαμένου σοφίας ἐν ποίησιν ἀγαλμάτων). Τελευταῖον δ' ἀγορεύων καταστήσας ἐμφανῆ τὴν ἐν δυσὶν ἐκτύποις τῶν ἀετωμάτων ὁμοφωνίαν καὶ τὴν διαφορότητα τῶν δύο συνθέσεων κατέλυσεν ἐν τούτῳ τὸν λόγον.

Ἐν Ἀθήναις Δεκεμβρίῳ τελευτῶντι, 1882.

N. ΠΕΤΡΗΣ.

ΔΗΜΩΔΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΤΑ ΦΥΤΑ.

(συνέχ. ἴδε προηγ. φύλλον)

Ἀλλὰ προώδευσε σὺν τῷ χρόνῳ ὁ ἄνθρωπος. Ἐπολλαπλασίασε τὰς γνώσεις καὶ τὰς ἀνάγκας του καὶ πρὸς πληρῶσιν αὐτῶν ὑπεδούλωσεν ἑαυτῷ τὴν τε ἔμψυχον καὶ ἄψυχον κτίσιν. Τὰ ἀπλούστατα φυλλώματα, δι' ὧν περιέβαλλε τὴν γυμνότητά του, μετεβλήθησαν εἰς πολυτελῆ ἐνδύματα, τὰ ὅποια ἐπορίσθη κατεργασθεῖς χόρτα καὶ τρίχας ζῶων αἰπτοχικαὶ αὐτοῦ καλλύβαι μετεμορφώθησαν εἰς μέγαρα μεγαλοπρεπῆ. Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ τοῦτο· ὁ ἄνθρωπος διενόηθη νὰ θέσῃ τὸν πόδα του καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ διαπλεύσῃ αὐτήν, διό ὁ διορατικὸς αὐτοῦ νοῦς ἐπενόησε τὰ πλοῖα καὶ τὴν ὕλην λαμβάνων ἀπὸ τοῦ φυσικοῦ βασιλείου, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, συγκοινωνεῖ ἀπ' ἄκρων ἕως ἄκρων τῆς γῆς ἡμῶν μετὰ τῶν ὁμοίων. Ὁ ἄνθρωπος προώδευσε γιγαντιαίως· ὁ ἄνθρωπος ἐπολλαπλασίασε τὰς ἀνάγκας του. Εἰς τὰς μεταβολὰς λοιπὸν ταύτας, ἃς ὑπέστη ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἐν γένει τὸ ζωικὸν βασιλεῖον μέχρι σήμερον, τὸ φυσικὸν βασιλεῖον δὲν ἔμεινε βεβαίως ἀμέτοχον. Εἰς ποῖον ἐν τούτοις ἔρα γε κατὰστασιν